

Poczwarówka jajowata *Vertigo moulinsiana* (1016)

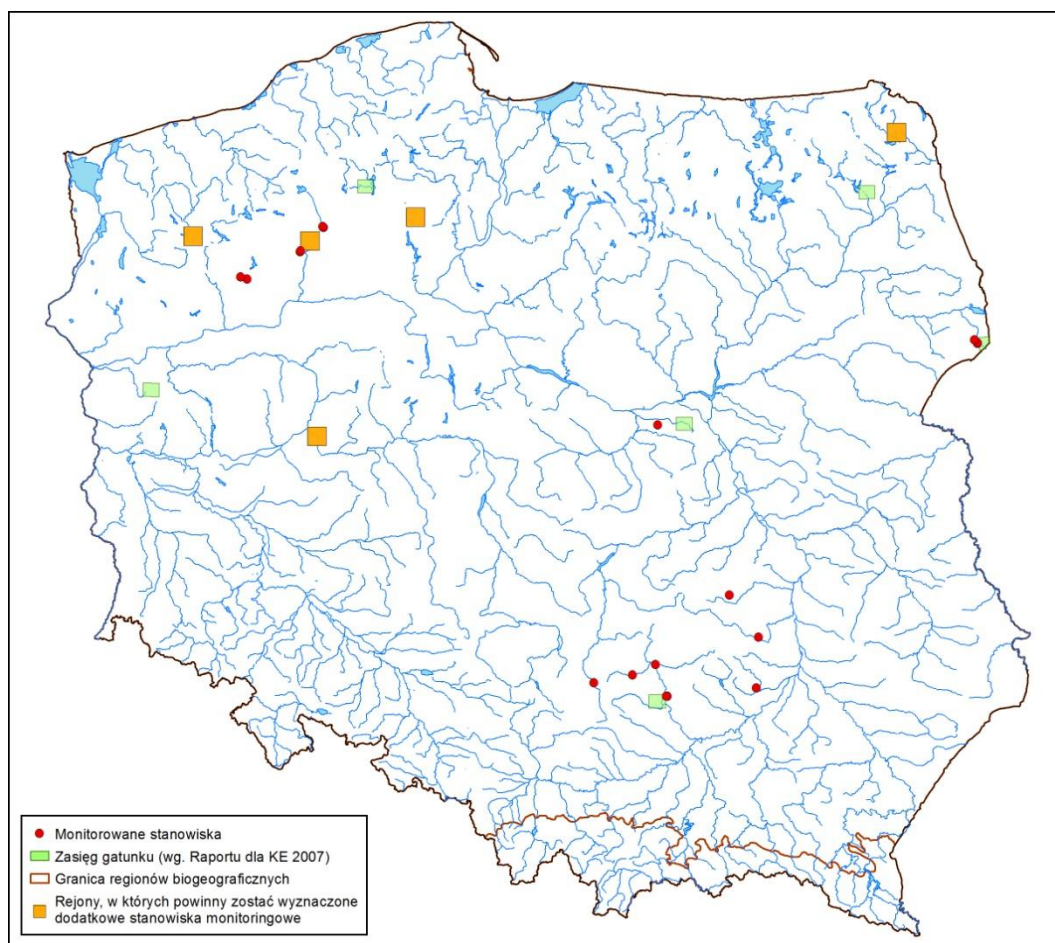

Koordynator: Katarzyna Zając

Eksperti: Barga-Więcławska Jadwiga, Książkiewicz Zofia, Lipińska Anna, Potoczek Marta

Gatunek występuje w Polsce jedynie w regionie biogeograficznym kontynentalnym.

Liczba i lokalizacja stanowisk i obszarów monitoringowych

Ryc. 1. Rozmieszczenie stanowisk monitoringu gatunku na tle jego zasięgu geograficznego

Poczwarówka jajowata należy do ślimaków siedlisk lądowych, ale bardzo wilgotnych i podmokłych. Zamieszkuje tereny pośnięte roślinnością szuwarową, trzcinowiska, turzycowiska na brzegach rzek i jezior. W sezonie wegetacyjnym ślimaka tego można zobaczyć 30-50 cm nad powierzchnią wody jak pełza po roślinach np. z rodzaju pałka *Typha* spp., kosaciec *Iris* spp., manna *Glyceria* spp., turzyca *Carex* spp., trzcina *Phragmites* spp. Pozostałą część roku spędza bliżej powierzchni gruntu, wśród szczątków roślinnych. Jest wapieniolubna, jak wszystkie mięczaki.

Do niedawna znana była w Polsce tylko z kilku potwierdzonych stanowisk. W efekcie prac na potrzeby uzupełnienia sieci Natura 2000, a przede wszystkim w ramach inwentaryzacji siedlisk i gatunków Natura 2000 prowadzonej w 2007 przez administrację Lasów Państwowych, odkryto kilkanaście stanowisk, co potwierdza, że jest to słabo zbadany gatunek.

Dla potrzeb monitoringu 2009 r. wybrano 18 stanowisk (tab. 1), które są zlokalizowane na 14 obszarach Natura 2000. Stanowiska dobierano tak, aby w jak najpełniejszy sposób reprezentowały rozmieszczenie gatunku w Polsce. Jednak nie do końca udało się tak dobrać stanowiska, żeby populacje zamieszkujące wszystkie regiony geograficzne kraju były w tej sieci stanowisk reprezentowane (brak stanowisk z SW Polski i jej północnych terenów – nabór ekspertów lokalnych ogłoszono dopiero latem, i zaproszeni eksperci nie byli w stanie podjąć się monitoringu tych stanowisk.

Badania prowadziło trzech ekspertów.

Tab. 1. Zestawienie badanych stanowisk i obszarów.

Lp.	Nazwa stanowiska	Lokalizacja stanowiska
1.	Białowieża	Obszar Natura 2000 PLC200004 Puszcza Białowieska
2.	Białowieża 2	Obszar Natura 2000 PLC200004 Puszcza Białowieska
3.	Debrzynka 1	Projektowany Obszar Natura 2000 PLH300047 Dolina Debrzynki
4.	Debrzynka 2	Projektowany Obszar Natura 2000 PLH300047 Dolina Debrzynki
5.	Foltyny	Obszar Natura 2000 PLH240011 Suchy Młyn
6.	Jezioro Liptowskie	-
7.	Jezioro Tuczo	-
8.	Mosty	Projektowany Obszar Natura 2000 PLH260041 Wzgórza Chęcińsko-Kieleckie
9.	Pasternik - Kacze Mydło	Obszar Natura 2000 PLH140015 Pakosław
10.	Požary KPN	Obszar Natura 2000 PLC140001 Puszcza Kampinoska
11.	Rybnica	Projektowany Obszar Natura 2000 PLH260036 Ostoja Żyznów
12.	Samborka I	-
13.	Samborka II	-
14.	Stara Białowieża	Obszar Natura 2000 PLC200004 Puszcza Białowieska
15.	Tyniec	Projektowany Obszar Natura 2000 PLH260003 Dolina Białej Nidy
16.	Umianowice 1	Obszar Natura 2000 PLH260003 Ostoja Nidziańska
17.	Umianowice 2	Obszar Natura 2000 PLH260003 Ostoja Nidziańska
18.	Wólka Bodzechowska	Projektowany Obszar Natura 2000 PLH260009 Dolina Kamiennej

Wyniki badań i ocena stanu ochrony gatunku

Podsumowanie ocen wskaźników na badanych stanowiskach

Tab. 2. Zestawienie ocen wskaźników na badanych stanowiskach (podano liczbę stanowisk z określoną oceną danego wskaźnika)

Parametr	Wskaźniki	Ocena			
		FV	U1	U2	XX
Populacja	zagęszczenie	11	7	-	-

	struktura wiekowa	10	5	3	-
	izolacja przestrzenna	13	4	1	-
Siedlisko	powierzchnia siedliska	14	4	-	-
	malakocenoza	13	5	-	-
	stopień zarośnięcia	16	2	-	-
	stopień wilgotności	17	1	-	-
	fragmentacja siedliska	18	-	-	-

Wskaźniki stanu populacji:

Zagęszczenie. Zagęszczenie poczwarówki jajowatej na badanych stanowiskach wahało się od kilku do 150 osobników na metr kwadratowy. Na większości stanowisk (11 na 18) zagęszczenie oceniono jako właściwe (FV). Najwyższe było na stanowiskach Debrzynka1 (150 os./m²), Umianowice II (128 os./m²), Jezioro Tuczo (125 os./m²). Na 7 stanowiskach (nieco ponad 1/3 badanych stanowisk) zagęszczenie określono jako niezadowalające (U1). Były to stanowiska Białowieża 1, Białowieża 2, Stara Białowieża (Puszcza Białowieska), Rybnica (rejon Niecki Nidziańskiej) oraz stanowiska z zachodniej Polski: Jezioro Liptowskie i Samborka 2.

Struktura wiekowa. Na 10 stanowiskach struktura wiekowa populacji została oceniona jako właściwa. Oznacza to, że co najmniej 25 % znalezionych w próbach ze stanowiska osobników to osobniki młode ale równocześnie stwierdzono obecność osobników dojrzałych. Na 5 stanowiskach (Białowieża 1, Rybnica, Umianowice 1, Jezioro Liptowskie, Jezioro Tuczo) udział młodych osobników określono jako niezadowalający-U1 (<25%). Poza Jeziorem Tuczo były to te same stanowiska, na których również zagęszczenie było niezadowalające (U1). Na stanowiskach Białowieża 2, Stara Białowieża i Samborka 2 nie stwierdzono młodych osobników; tam również zagęszczenie było niezadowalające. Wskazuje to na związek zaburzonej struktury wiekowej z niskimi wartościami wskaźnika liczebność.

Izolacja przestrzenna. Większość badanych populacji (ponad 70%) poczwarówki jajowatej w regionie kontynentalnym to populacje nie izolowane (ocena FV). Cztery stanowiska: Białowieża 1 i Białowieża 2 z Puszczy Białowieskiej oraz Umianowice 1 i Umianowice 2 z Ostoi Nidziańskiej uznano za izolowane w pewnym stopniu (ocena U1); stosunkowo duża odległość do najbliższych znanych lub potencjalnych stanowisk. Natomiast stanowisko Rybnica z projektowanego Obszaru Natura 2000 Ostoja Żytnów zaliczono do stanowisk w pełni izolowanych z oceną zły (U2).

Wskaźniki stanu siedliska:

Powierzchnia potencjalnego siedliska. Na większości (niemal 80%) badanych stanowisk ponad 50% ogólnej powierzchni stanowisk stanowiły siedliska odpowiadające ogólnym wymaganiom siedliskowym gatunku. Na poszczególnych stanowiskach udział takich powierzchni wahał się od ponad 50 do 100% (największy był w Puszczy Białowieskiej – stanowiska Białowieża1 i 2, Stara Białowieża – 100%). Na 4 stanowiskach : Umianowice 1, Samborka1, Samborka 2 i Jezioro Liptowskie udział był niezadowalający (U1).

Malakocenoza. Lista współwystępujących gatunków ślimaków wskazywała na właściwy stan siedliska (FV) na większości stanowisk (ponad 70%). Stwierdzono tam występowanie zespołów ślimaków o bogatym składzie gatunkowym, typowym dla zgrupowań z poczwarówką jajowatą. Ocenę niezadowalającą (U1), odzwierciedlającą niekorzystne zmiany w składzie gatunkowym ślimaków współwystępujących z poczwarówką jajowatą przyznano 5 stanowiskom: Foltyny, Białowieża 1, Białowieża 2, Stara Białowieża i Umianowice 1.

Stopień zarośnięcia. Na większości (88%) badanych stanowisk wskaźnik ten wskazywał na właściwy stan siedliska. (FV). Udział otwartej powierzchni stanowiska (nie zarośniętej przez

roślinność wysoką) wahał się od 60 do 100%. Jedynie na dwóch stanowiskach: Rybnica Jezioro Tuczno powierzchnie otwarte były mniejsze – 30-40% (ocena U1).

Stopień wilgotności. Również ten wskaźnik wskazywał na generalnie właściwy stan siedlisk poczwarówki jajowatej (17 stanowisk z oceną FV. Oznacza to dużą wilgotność tych stanowisk: podłoże jest podmokłe, zalewane wodą, miejscami woda stoi, co odpowiada wymaganiom siedliskowym poczwarówki jajowatej. Tylko jedno stanowisko było częściowo przesuszone (Umianowice 1 z Ostoi Nidziańskiej) - ocena U1 – stan niezadowalający.

Fragmentacja siedliska. Mimo mocno zróżnicowanej powierzchni stanowisk nie stwierdzono fragmentacji siedliska na żadnym z nich. Jest to kolejny wskaźnik wskazujący na właściwy stan siedlisk na badanych stanowiskach poczwarówki jajowatej (ocena FV dla 18 stanowisk).

Podsumowanie ocen stanu ochrony gatunku na badanych stanowiskach

Tab. 3. Podsumowanie ocen stanu ochrony gatunku na badanych stanowiskach

L.p.	Stanowiska	Oceny			
		stan populacji	stan siedliska	perspektywy ochrony	ocena ogólna
1.	Białowieża	U1	FV	U1	U1
2.	Białowieża 2	U1	FV	U1	U1
3.	Debrzynka 1	FV	FV	FV	FV
4.	Debrzynka 2	FV	FV	FV	FV
5.	Foltyny	FV	FV	FV	FV
6.	Jezioro Liptowskie	FV	U1	U1	U1
7.	Jezioro Tuczno	FV	U1	U1	U1
8.	Mosty	FV	FV	U1	U1
9.	Pasternik - Kacze Mydło	FV	FV	FV	FV
10.	Požary KPN	FV	FV	FV	FV
11.	Rybnica	U1	FV	FV	U1
12.	Samborka I	FV	FV	FV	FV
13.	Samborka II	U1	FV	U1	U1
14.	Stara Białowieża	U1	FV	U1	U1
15.	Tyniec	FV	FV	FV	FV
16.	Umianowice 1	U1	U1	FV	U1
17.	Umianowice 2	FV	FV	FV	FV
18.	Wólka Bodzechowska	FV	FV	U1	U1

Stan populacji. Na żadnym z badanych stanowisk nie oceniono stanu populacji jako zły (U2). Jednak na 7 spośród 18 badanych stanowisk oceniono ten stan jako niezadowalający (U1). Były to

stanowiska o niskim zagęszczeniu poczwarówki jajowatej, małym udziale młodych osobników i często zaznaczającej się izolacji populacji. Znalazły się wśród nich: Białowieża 1, Białowieża 2, Stara Białowieża z Puszczy Białowieskiej, Rybnica z projektowanego obszaru Natura 2000 Ostoja Żytnów, Umianowice 1 Ostoi Nidziańskiej, a także Jezioro Liptowskie i Samborka 2 z zachodniej Polski. Pozostałe 11 stanowisk miało właściwy (FV) stan zachowania populacji.

Stan siedliska. Stan siedlisk na badanych stanowiskach oceniono generalnie jako bardzo dobry, na co wskazywała większość badanych wskaźników. Tylko dwa stanowiska miały niezadowalającą (U1) ocenę tego parametru: Umianowice 1 z Ostoi Nidziańskiej oraz Jezioro Tuczo (stanowisko spoza sieci Natura 2000). W przypadku pierwszego z tych stanowisk stwierdzono małą powierzchnię potencjalnego siedliska, zubożały skład gatunkowy zgrupowania ślimaków współwystępujących z poczwarówką jajowatą na tym stanowisku oraz zmiany roślinności świadczące o degradacji siedliska (zarastanie wysoką roślinnością). Na drugim z tych stanowisk mała jest powierzchnia odpowiedniego dla tej poczwarówki siedliska i zaobserwowano niekorzystne dla poczwarówki zmiany jakościowe roślinności oraz zarastanie stanowiska.

Perspektywy zachowania (z uwzględnieniem zagrożeń). Aż na 8 z 18 stanowisk perspektywy ochrony oceniono jako niezadowalające (U1): Białowieża 1, Białowieża 2, Stara Białowieża z Puszczy Białowieskiej, Mosty z obszaru Wzgórza Chęcińsko-Kieleckie, Wólka Bodzechowska z Doliny Kamiennej oraz stanowiska spoza sieci Natura 2000: Jezioro Liptowskie, Jezioro Tuczo i Samborka 2 (zachodnia Polska). W przypadku stanowisk z Puszczy Białowieskiej zagrożenie stanowią zmiany wilgotności na stanowisku – na stanowiskach Białowieża 1 i Białowieża 2 realnym zagrożeniem jest przeprowadzenie melioracji osuszających te stanowiska, natomiast stanowisko Stara Białowieża jest położone bardzo blisko rzeki i narażone jest w przypadku powodzi na zniszczenie. Stanowisko Mosty może zostać zniszczone, jeśli nie obejmie się go ochroną w trakcie prac związanych z eksploatacją żwiru w jego sąsiedztwie. W związku ze zmieniającą się strukturą użytkowania gruntów stanowisko Wólka Bodzechowska jest zagrożone zniszczeniem i wykorzystaniem tego terenu pod zabudowę. Jez. Liptowskie, Jezioro Tuczo i Samborka 2 to stanowiska zagrożone osuszeniem i zarośnięciem przez krzewy i drzewa w efekcie sukcesji. Na pozostałych 10 stanowiskach perspektywy ochrony są dobre (ocena FV - stan właściwy).

Ocena ogólna. Dla 10 z 18 stanowisk ogólny stan ochrony gatunku oceniono jako niewłaściwy (U1). W przypadku 7 stanowisk odpowiada za to niskie zagęszczenie populacji. Na pozostałych trzech stanowiskach stan zachowania populacji i stan siedliska jest właściwy, ale perspektywy zachowania oceniono jako niezadowalające (U1). Na 8 stanowiskach stan zachowania określono jako właściwy (FV).

Gatunki obce: Nie stwierdzono

Stan ochrony gatunku w obszarach Natura 2000

Tab. 4. Podsumowanie ocen stanu ochrony gatunku na obszarach Natura 2000 (istniejących i projektowanych)

Lp.	Obszary	Oceny
-----	---------	-------

		stan populacji	stan siedliska	perspekty wy ochrony	ocena ogólna
1	Obszar Natura 2000 PLC200004 Puszcza Białowieska	U1	FV	U1	U1
2.	Projektowany Obszar Natura 2000 PLH300047 Dolina Debrzynki	FV	FV	FV	FV
3.	Obszar Natura 2000 PLH240011 Suchy Młyn	FV	FV	FV	FV
4.	Projektowany Obszar Natura 2000 PLH260041 Wzgórza Chęcińsko-Kieleckie	FV	FV	U1	U1
5.	Obszar Natura 2000 PLH140015 Pakość	FV	FV	FV	FV
6.	Obszar Natura 2000 PLC140001 Puszcza Kampinoska	FV	FV	FV	FV
7.	Projektowany Obszar Natura 2000 PLH260036 Ostoja Żytnów	U1	FV	U1	U1
8.	Projektowany Obszar Natura 2000 PLH260003 Dolina Białej Nidy	FV	FV	FV	FV
9.	Obszar Natura 2000 PLH260003 Ostoja Nidziańska	FV	U1	FV	U1
10.	Projektowany Obszar Natura 2000 PLH260009 Dolina Kamiennej	FV	FV	U1	U1

Ocena stanu ochrony gatunku została przeprowadzona dla 10 obszarów Natura 2000 (zarówno zaakceptowanych jak i projektowanych), w granicach których monitorowano poczwarówkę jajowatą, w roku 2009. Na 5 obszarach (50%) stan zachowania oceniono jako właściwy (FV). Należy jednak zwrócić uwagę, że są to obszary, gdzie jest znane tylko 1 stanowisko tego gatunku (może ich być więcej, bo rozmieszczenie gatunku nie jest dostatecznie rozpoznane). Na pozostałych obszarach stan ogólny gatunku oceniono jako niezadowalający (U1). W obszarze Puszcza Białowieska odpowiedzialny za to był stan populacji, przede wszystkim niskie zagęszczenia osobników. W obszarach Wzgórza Chęcińsko-Kieleckie i Dolina Kamiennej perspektywy zachowania gatunku oceniono jako niezadowalające. Natomiast w Ostoi Żytnów na badanym stanowisku stwierdzono niską liczebność i izolację populacji, a także niekorzystne perspektywy jej zachowania. Natomiast w Ostoi Nidziańskiej jedno z dwu badanych stanowisk (Umianowicach 1) obejmuje siedlisko o niewłaściwej kondycji (U1) – lokalnie przesuszone, a przy tym powierzchnia odpowiedniego siedliska jest stosunkowo niewielka. Znajduje to odzwierciedlenie w zubożałym składzie gatunkowym, współwystępujących z poczwarówką jajowatą mięczaków.

Stan ochrony w regionie kontynentalnym

Tab. 5. Ocena stanu ochrony gatunku w regionie biogeograficznym kontynentalnym

Region	Oceny			
	stan populacji	stan siedliska	perspektywy	ocena ogólna
Region biogeograficzny kontynentalny	U1	FV	U1	U1

Na podstawie badań 18 stanowisk można podsumować stan ochrony poczwarówki jajowatej w regionie kontynentalnym. Określono go jako niezadowalający (U1). Wynika ona przede wszystkim z niezadowalającego stanu populacji: na większości stanowisk gatunek występuje w niskich zagęszczeniach. Natomiast stan siedlisk gatunku jest generalnie właściwy (FV), Niewłaściwy stan populacji nie jest związany ze stanem siedliska. Należy rozważyć włączenie dodatkowych wskaźników stanu siedliska, bo może nie badamy wszystkich charakterystyk siedliska ważnych dla gatunku i dlatego stan siedliska jest generalnie właściwy. Perspektywy ochrony określono jako niezadowalające (U1) ze względu na zidentyfikowane zagrożenia, które mogą doprowadzić do zniszczenia siedliska na stanowisku.

W miarę postępu badań nad tym gatunkiem w Polsce ocena stanu zachowania w regionie kontynentalnym może ulec zmianie. W wyniku prowadzonych w ostatnich latach badania potencjalnych siedlisk poczwarówki jajowatej odkryto wiele nowych stanowisk. W wielu regionach Polski, gdzie występują potencjalne siedliska tego ślimaka nie prowadzono takich badań.